

Bij het overgaan van Bieke Vandekerckhove (1969 - 2015) Monnik in de wereld • Zenleraar • Auteur

Bij het overgaan van een zenleraar

Het Leven werd haar geschonken op 29 juli 1969. Met enthousiasme heeft ze geleefd. De smaak van stilte was haar lief. Na 27 jaar leven met ALS werd op 7 september 2015 haar leven gezalft, toegewijd en toevertrouwd aan het grote Mysterie van leven en dood, aan haar God.

Zo somde het overlijdensbericht van Bieke het op. Zoals steeds met een uiterste precisie peilende naar de kern en sprekende vanuit de ziel. Want een leven laat zich niet vastzetten in de vaak precaire details van een biografie; een leven laat zich vooral lezen als een ontwaken van de ziel. Precies daarvan wil dit in memoriam in alle bescheidenheid en schroomvalligheid getuigen. Niets overtreft de stilte bij het gedenken van een goed mens maar soms moet je woorden bezigen voor zij in die stilte kunnen oplossen.

Zoek geen biografische details in dit in memoriam. Die behoren de intimiteit toe van de overledene en zijn of haar reisgezellen. Voor wie verderaf staat, laat een leven zich vaker samenvatten in een al te achteloos gezegd 'het was een schone mens' en daar wil deze gedachtenis de vinger achter krijgen. Want Bieke was een schone mens, een ferme madam, een sterke vrouw, een mens uit één stuk.

Dit in memoriam zal gebruik maken van enkele termen uit de zenwegweg. Maar zie het als niet meer dan een manier van spreken, terwijl er nog zoveel andere manieren van spreken mogelijk zijn. Maar de zenweg was de weg waarin Bieke zichzelf verstond en uitdrukte, in het heldere besef dat ook deze woorden in se onbelangrijk zijn en 'unfit for the job' vanaf het moment dat ze uitgesproken worden. Hier hadden dus evengoed woorden uit een andere religieuze traditie kunnen staan: Bieke was zelf de laatste om scheep te gaan met een romantische verering voor deze of gene weg. Zij was een monnik in de wereld, met de wereld maar nooit van de wereld. Authenticiteit en romantiek verdragen elkaar slecht en al helemaal niet als je, zoals Bieke, leeft op het scherp van de snee.

'Opgesloten in een holle bamboe buis hervindt de slang haar ware aard'

Bieke leed aan ALS, een verschrikkelijke spierziekte die een constante aanslag op lichaam en geest betekende, een nooit aflatende aanwezigheid die sneed en zeurde, haar lichaam sloopte. Slechts met de uiterste schroom durf ik te denken aan de angst, de bodemloze wanhoop die een 19-jarige jonge vrouw moet gevoeld hebben toen ze, als van de hand Gods geslagen, deze diagnose moest aanhoren. De psychologie tekent zo mooi de stadia uit van het omgaan met lijden, van ontkenning tot verwerping tot aanvaarding, maar die keurig uitgetekende dynamiek doet geen recht aan de troosteloze eenzame weg van wie, op zo jonge leeftijd en met een leven dat haar zo beloftevol tegemoet lachte, geconfronteerd wordt met dit vonnis van een 'mort à crédit'. Want, zei God, ik zal je brengen op plaatsen waar niet wilt zijn, je dingen laten zien die je niet wilt zien, je laten staan waar geen plek is om te staan.

Troost voorbij de troost

De schrijver Dante beschrijft hoe de enige weg die wegleidt uit de hel, in het middenste midden van die hel ligt. Er is geen kortere weg naar het heil dan door het lijden heen. Er is geen ontkomen en onze menselijke manieren van troost helpen niet, nooit. Op zijn best zijn het tijdelijke pauzes in een ononderbroken gevecht tussen Gods wil en 's mensen onwil tot die laatsten ontwapent in een gefluisterd, nauwelijks hoorbaar 'uw wil geschiede'.

De Russische filosoof Tsjechov roemt de grote Griek Socrates als 'de grootste der mensen'. In het zicht van een onverdiende dood weigert die elke makkelijke troost die een wereldbeschouwing kan bieden. Niet die van het stoïcisme dat zich niet engageert uit angst het hart gebroken terug te krijgen, niet het epicurisme dat oplost in een machteloos hedonisme dat het gevecht niet aangaat, niet in een cynisme dat liefdeloze onthouding is en daardoor het leven zelf ontkent, o grootste aller zonden.. Wellicht zijn er nog andere

manieren om om te gaan met het lijden, het te 'managen' zoals dat momenteel heet in het geloof van een maakbare wereld maar over elke van deze troostwegen trekt Socrates een streep. Maar, aldus Tsjechov, het antwoord van Socrates, hoe waardevol en dapper en moedig ook, is niet het laatst mogelijke. Groter is de mens die de muur van wanhoop en onvermogen met blote handen te keer gaat, die weigert te abdiceren, die in opstand komt en het blijft uitschreeuwen. Want er is troost voorbij de troost, voorbij resignatie en abdicatie ligt een oneindige diepte. Maar verlang er niet naar want ze komt volgens haar eigen wil, denk niet dat er een recept voor bestaat. Er is enkel hoop voor wie alle hoop achter zich laat. Het lijkt op een vlinder, opgesloten in een bronzen klok. Keer op keer valt de vlinder aan op het onverbiddelijke brons tot hij zich, verslagen door onvermogen en vermoeidheid, laat vallen, de eindeloze vrijheid, Gods oneindige zwijgen tegemoet.

De weg vergt grote moed, grote twijfel en grote inzet

Een religieuze weg kan nooit een romantische trip zijn. Het is een weg op het scherp van de snee: *costing no less than everything* (T.S. Eliot). Het is kloppen waar geen poort is en vele jaren geen antwoord krijgen. Bieke is die weg gegaan met de moed der wanhoop (letterlijk), authentiek, niet bereid maar ook niet in staat tot een compromis dat vrede heeft met minder dan alles. Want de ziel heeft geen rust aler zij rust in God.

In het begin zijn bergen bergen en rivieren rivieren; later zijn bergen geen bergen en rivieren geen rivieren; en nog later zijn bergen bergen en rivieren rivieren.

Had Bieke de verlichting zoals dat heet, 'bereikt'? De vraag is tegelijk pertinent en irrelevant. Pertinent omdat ook zenlerars maar beter de evangelische waarschuwing ter harte nemen voor het lot dat valse leraren wacht. De vraag is irrelevant omdat de verlichting enkel de plaats markeert waar je, oneerbiedig uitgedrukt, geestelijk de hakken in het zand kunt zetten vanuit de absoluut subjectieve wetenschap dat wanhoop en lijden niet het laatste woord is, dat zich rond het leven van elk levend wezen een oneindige ruimte ontvouwt die je, afhankelijk van je blikrichting of je traditie, het grote dragende niets kunt noemen of de uitgestrekte warme hand van de genade. 't Is maar welke woorden voor jou zijn gaan leven.

Voor Bieke vertolkte genade nog het best dit inzicht: genade als licht dat zich door de barsten in het menselijk bestaan heen, een weg naar binnen baant. Genade zoals de vreugde waarmee de psalmist het uitzingt: 'Mijn herder zijt Gij, o mijn Heer, Aan niets ontbreekt het mij; ik vrees nu geen gevaren meer, Gij staat mij altijd bij.' Maar die bevindelijke ervaring is zelfs niet nodig: sola fide (Luther: door het geloof alleen). Onze tijd heeft het trouwens te vaak over proefondervindelijk ervaren waar enkel en alleen het geloof voldoende zijn. Geloof in wat? Betrouwen op wat? Berouw om? Vergeving voor? Geloof en betrouwen en berouw en vergeving zonder meer zijn genoeg; de voorzetsels zijn een keuze achteraf, scherven klank die zich vouwen om scherven schitterend licht (Lucebert) Dat is het moment waarop bergen geen bergen meer zijn, en rivieren geen rivieren. Maar dit is geen einde, hoogstens een nieuw begin. Om daar dichterbij te komen citeer ik de dichter Martinus Nijhoff in zijn 'Het kind en ik':

Het kind en ik

Ik zou een dag uit vissen,
ik voelde mij moedeloos.
Ik maakte tussen de lissen
met de hand een wak in het kroos.

Er steeg licht op van beneden
uit de zwarte spiegelgrond.
Ik zag een tuin onbetreden
en een kind dat daar stond.
Het stond aan zijn schrijftafel
te schrijven op een lei.

Het woord onder de griffel
herkende ik, was van mij.
Maar toen heeft het geschreven,
zonder haast en zonder schroom,

al wat ik van mijn leven
nog ooit te schrijven droom.

En telkens als ik even
knikte dat ik het wist,
liet hij het water beven
en het werd uitgewist

Herinnering is de weg vooruit. Want de weg leidt terug naar de andere oever: van deze verlichting blijft geen spoor en zij gaat eindeloos door, steeds meer leven omvattend. De glans verdwijnt, de ontroering blijft niet, enkel de zekerheid groeit. Zekerheid van wat? Doet er mincder toe dan de vraag: 'zekerheid tot wat?' Dat is de keuze voor het bevrijdende werk in de wereld, een mededogen dat steeds meer omvat, dat sterker wordt, ook in het besef van zijn uiteindelijke machteloosheid.

Ondanks de beperkte reikwijdte van haar lichaam projecteerde Bieke haar sterke geest steeds verder en tegelijk groeide het verlangen naar stilte, naar een steeds nadrukkelijker inkeer. Getuige haar boeken 'De smaak van stilte' en recent nog 'Wat als'. Ik recenseerde ooit haar boek als: net iets teveel 'his masters voice' en te weinig eigen stem, teveel een getuigenis van haar zenleraar Ton Lathouwers en te weinig eigen vertaling. Ik vergiste mij. Net als het gedicht van Nijhoff allereerst *mijn* ontroering en *mijn* beleven uitdrukt en die kan heel anders zijn dan wat de dichter zelf ervaarde en beschreef, zo reikten de woorden van Ton Lathouwers enkel een vorm aan waarin Bieke zich kon vinden en uitdrukken. Zij vond trouwens al heel snel haar stem boven de citaten uit, een stem die fysiek steeds frêler en brozer klonk, maar die in realiteit steeds krachtiger en authentieker werd. Haar laatste boek, **Wat als?** (te bestellen via www.mahakarunachan.nl), een verzameling geschreven teisho's, stelt het zo:

Wat als we de eenvoud eens terugvonden en gewoon terugkeerden naar onze eigen ervaringen?

Wat als alles wat we zien, horen, proeven en meemaken de volle betekenis zou krijgen die het heeft?

Wat als we geloven niet beperken tot één religie en wijsheid niet tot één waarheid?

Wat als pijn en leegte niet ontkend en gevluht worden, maar er net zo goed mogen zijn als vreugde en vervulling?

Dan opent zich misschien een wereld van 'verbondenheid' met alles wat 'is'. Een wereld waarin ruimte is voor Shakyamuni Boeddha, Rabbi Susja, mijn broer, de neusaap (en ik).

Op de plechtigheid die haar overgang - nogmaals: niet haar heengaan - vierde, werd rabbi Susja geciteerd. Enkele weken voor zijn dood, zei deze chassidische wijze tegen zijn leerlingen: "In het toekomstige Rijk zal mij niet gevraagd worden: 'Waarom zijt gij niet Mozes geweest. Mij zal gevraagd worden: 'Waarom zijt gij niet Susja geweest'. Dat was Bieke helemaal: integraal Bieke, every inch Bieke, tot in de diepste dankbaarheid toe voor een gefolterd lichaam en voor een ziekte die uiteindelijk haar ziekte werd en waar ze in thuis kwam. Het ga je goed, beminde kind van je lieve ouders, dappere levensgezel voor je man, lieve zus, goede vriend voor zoveel mensen, eenzame gids op dit oeroude pad. Het gaat je goed, Bieke, in the great beyond waar wij ons geen voorstelling van kunnen maken. Ga voort, ga door, ga voorbij het voorbijgaan, steeds verder vallend Gods genadelijke licht tegemoet, oneindig veel verder dan onze aardse radar kan peilen. Je bent hier, want waar zou je anders zijn, maar we zullen je niet roepen want je zult niet antwoorden. Want wie weet of niet het leven sterven is, en sterven leven? (Euripides):

al brandt het grote verdriet
te vernietigen is niets en niemand
de afgrond baart het hoogland
aversie de liefde om niet. (Lucebert)

Bij wijze van naschrift: ziekte en gezondheid genezen elkaar

De doden hebben rust. De levenden moeten nog voort. Daar leren ze nog van. Van Bieke bijvoorbeeld die ervaarde en uitdroeg dat rond ziekte een oceaan van gezondheid lag. Noem die oceaan van gezondheid troost voorbij de troost, noem het genade, noem het leegte, noem dat het zachte suizen van de wind waarin God zich uiteindelijk toonde aan zijn vervolgte profeet Elia: elk woord zal zijn eigen verwarring creëren.

And all of this
Expressions of The Sweet Indifference
Some call Love

The High Indifference
Some call Fate
But we had Names
More intimate (Leonard Cohen, *Nevermind* op het album *Popular Problems*)

Want dit is wat overblijft ten aanzien van het eigen leven: een hoger soort gelatenheid, een dappere onverschilligheid die veel meer warmte bevat dan de naam doet vermoeden. Maar voor alles: laat de gezonden tegelijk ook weet hebben van de oceaan van ziekte, lijden en verdriet waarmee hun gezondheid - die ze zich in de regel niet herinneren, zo achteloos en onoplettend leven we doorgaans - omgeven is. Laten we weet hebben van het onophoudelijke lijden, laten we ons in tijden van onbewustheid die we abusievelijk houden voor geluk, herinneren: de zieke achter de gesloten rolluiken, de eenzame, de vluchteling, de naamloze die verzameld wordt als dorrend gras. Ziekte en gezondheid genezen elkaar. Zonder ziekte wordt gezondheid arrogant en hoogmoedig. Zonder gezondheid wordt ziekte al te onmenselijk zwaar om dragen. Of, zoals de Hartsoetra het bezwerend voor zich uit spreekt: er is geen lijden en dood, er is niets dan lijden en dood. Of, zoals de filosoof Pascal het zei: 'Jezus zal in doodstrijd zijn tot aan het einde der tijden; in die tijd mogen wij niet slapen.'

Geert Mortier